

Aynur Turan

(əvvəli ötən sayımızda)

Deyirlər ki, hər hansı bir xalqın mədəniyyəti və incəsənətinə bələd olmaqla, onun mənavi intellekti haqqında ilk təəssurat əldə etmək kifayətdir. Orada hər şey gün kimi aydın olar. Belə ki, binanın daxili və xarici arxitektura baxımından klassik görünüşü dövlətin teatra münasibətini, tamaşa ilə ünsiyyət sənətlərinin professional səviyyəsini müəyyən etməkdə, tamaşaçılarla tanışlıq isə həmin xalqın mənavi dünyası, həyat tərz, yaşayışı, sənətə qarşı diqqətini aşkarlamağa imkan verir. Tariximizi, mədəni təşəkkürümüzü, milli-mənavi məfkurəmizi özündə yaşadan məbədlərdən biri də teatrdır. Dünənimizi, bu günümüzü canlandırır gələcəyə aparən mənavi yaddaş daşıyıcımız sayılan səhnə, teatr sənət ocağı olmaqdan çıxıb, milli-mənavi dərkimizə, kamilləşməmizə xidmət edib.

Onun sayəsində mütərəqqi ideyaları, demokratiya, azadlıq, millilik və sülh kimi anlayışları küll olaraq dərk etmiş və dünyanın bütün tərəqqipərvər xalqlarına aşılamiş. Bu bəşəri ideyaların daşıyıcısı olan Azərbaycan teatrının bəlkə də ən böyük nailiyyəti elə budur. Milli teatrimiz öz mənbəyini uzaq keçmişlərdən alır. Qədim xalq oyunlarımız və milli bayramlarımızdakı teatr nümunələri fikrimizin isbatıdır. Uzun zaman xalq yaradıcılığında yaşamış bu sənət zamanın axarında professionalılıq pilləsinə qalxmışdır. Sənət fədailərinin məbədə çevirdiyi milli teatrimizin tarixində təbii ki, ilkin mərhələ olan xalq teatr və dram dərnəklərinin də müstəsna rolu var. Teatrın yaranması XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Teatrimizin tarixi bir qayda olaraq 1873-cü il martın 10-da Bakıda "Vəzir-xani Lənkəran" komediyasının oynanılmasıyla başlanır. O vaxt Azərbaycanın gerçəkliyi üçün bu, o qədər böyük hadisə olmuşdur ki, "Novaya obozreniye" jurnalında şərqşünas N.Qulak "Müsləman aləmində original teatr yaratmaq bizim qafqazlı müsəlmanlara qismət olmuşdur" deyə yazmışdı. 1873-cü ildə Bakıda göstərilən ilk milli tamaşa yalnız Azərbaycanda deyil, həmçinin Qafqazda yaşayan bütün azərbaycanlılar arasında teatr hərəkatının yayılmasına səbəb olmuşdur. Həmin illərdə təkcə "Nadir şah" əsəri Azərbaycandan kənarda 34 şəhərdə Azərbaycan dilində oynanılmışdır. H.Mahmudbəyov, S.M.Qənizadə, N.Nərimanov, Y.Haqnəzərov, Ə.Haqverdiyev, N.Vəzirov,

Ə. Haqverdiyev, H.Ərəblinski, Ş. Məmmədova XIX əsrin ikinci yarısı, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan teatr sənətinin görkəmli xadimləri idi.

Martın 10-u təkcə teatrimizin deyil, həm də mədəniyyətimizin bayramıdır. Həmin tarix hər il Azərbaycan teatrının yaranması günü kimi qeyd olunur. Teatrimiz 135 illik yol keçib, adı, şöhrəti dünyanın hüdudlarını adlayıb. Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının tarixi 1873-cü il martın 10-dan başlayır. İllər ötdükcə ayrı-ayrı truppaların sayı artmağa başladı. Teatr sənətimiz öz həyatının bir-birindən zəngin məqamlarını yaşamış, inkişaf etmiş, indiki yüksək səviyyəsinə gəlib çatmışdır. Böyük sənət məbədimiz-Akademik Milli Dram Teat-

məyə haqqı var. Dahi Üzeyir Hacıbəyovun və bülbülün axtarırları, gərgin zəhməti sayəsində əsl sənət adamları-xanəndələr, müğənnilər yetişdi. Musiqimiz bütün dünyanı dolaşdı. Həmçinin dilimizin melodikliyindən, incəliyindən bəhrələndi musiqi aləmi, sənət dünyası, karifey sənətkarlar yetişdi. Azərbaycan opera və balet ifaçılığının bir əsrə yaxın yaşı var. Ötən əsrin birinci onilliyində indiki Opera və Balet teatrının binası istifadəyə veriləndən sonra dünyanın neft səltənəti kimi tanınan Azərbaycan Qərb sənətlərinin marağı artmaqda idi. Müxtəlif diyarların sənət ustaların Bakıya gəlib öz məharətlərini nümayiş etdirdilər. İllər ötdü və keçən əsrimizin ortalarında nəhayət,

Üzeyir Hacıbəyov özü belə yazırdı: "Zənnimcə, bu müvəffəqiyyət onunla izah edilir ki, artıq Azərbaycan xalqı öz səhnəsində Azərbaycan operasının yaranmasını gözləyirdi. "Leyli və Məcnun" da isə əsil xalq musiqisi ilə məşhur klassik sujet birləşmişdir".

Bu sadə həqiqətdir ki, böyük şəhərlərə gələn qonaqlar ilk növbədə həmin yerin teatrları, muzeyləri, tarixi abidələri ilə daha çox maraqlanırlar. Bakımızda da belə abidələr çoxdur və bu şəhərə gələnlər onun tarixi abidələrinə, gözəl binalarına heyran olurlar. İçərişəhər. Tarix muzeyi, Opera teatrı və onlarla belə milli arxitektura nümunələri şəhərimizin gözəlliyini qat-qat artırır. Belə memarlıq abidələrindən biri də Azərbaycan

fəaliyyətində məktəblilərin, yeniyetmələrin və gənclərin etik-estetik tərbiyəsini başlıca istiqamət kimi götürmüşdür. Yaradıcılıq axtarışlarında teatrın yeni dramaturqlarla əlaqəsi daha da möhkəmlənmiş və bu, səmərəli nəticələr vermişdir. Teatr gənc tamaşaçıları Azərbaycan xalqının qəhrəman keçmişi ilə yaxından tanımış olmasına, onların qəhrəmanlıq hissləri aşılınmasına təsir göstərmişdir. İlk illərdən başlayaraq teatr daim öz professional səviyyəsini yüksəldir, zamanla səsleşən yüksək ideyalı, böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malik maraqlı tamaşalar yaradırdı.

1928-ci ildə dövlət statusu alan İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı 1935-ci ildən görkəmli dramaturqumuz Cə-

Məxmər pərdələr arxasından başlanan dünya

rının teatr tariximizdə öz yeri var. Bu gün Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı öz fəaliyyətini dövründə həm də məktəb rolunun oynamış, bu qocaman mədəniyyət ocağında peşəkar aktyor nəslə yetişmişdir. Ümumiyyətlə, mədəniyyətimizin dövlət tərəfindən himayə olunmasının ən gerçək və konseptual forması cənab Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərliyi dövründə daha əhatəli miqyas almışdır. Əvvəllər müxtəlif truppalara "Nicat", "Səfa", "Həmiyyət", mədəni-maarif cəmiyyətləri nəzdindəki teatr dəstələri, həmçinin "Müsləman Dram Artistləri İttifaqı", "Hacıbəyov qardaşları müdriyyəti" şəklində tamaşalar verən teatrı statusu ilə fəaliyyətə başlayır. Üzeyir Hacıbəyli, Cəfər Cəbbarlı və digər sənət fədailərinin şəxsi təşəbbüsləri, yorulmaz şəxsi təşəbbüsləri, yorulmaz zəhməti sayəsində Azərbaycan teatrı öz simasını formalaşdırmağa başlayır. Özünün dramaturgiyası, aktyor və aktrisalrı ilə birlikdə milli teatr məktəbi böyük zəhmətlər, səylər və fədakarlıqlar nəticəsində təşəkkül tapır.

Azərbaycan xalqının zəngin musiqi mədəniyyətilə fəxr et-

milli balet kadrları səhnəyə gəldilər. Əfrasiyab Bədəlbəyli Azərbaycan milli baletimizin banisi hesab edilir. Cəmi 69 il ömür sürmüş bəstəkar, dirijor, musiqişünas, liberettoçu, xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəyli çoxsaylı musiqi əsərləri ilə əbədiyaşarlıq qazanmışdı. İlk Azərbaycan operasının yaranmasında müəyyən təkan rolunu belə bir fakt da oynamışdır. **"Leyli və Məcnun" operasının yaranmasından hələ çox qabaq böyük maarif xadimi "Əkinçi" qəzetinin redaktoru Həsənbəy Zərdabi Üzeyir Hacıbəyova "xalq melodiyaları əsasında opera yazmaq" ideyasını vermişdir. Əlbəttə, ilk Azərbaycan operasının yaranmasında bir çox hadisələrin mühüm amillər kimi əhəmiyyəti olmuşdur. Bunlardan biz əsrlər boyu xalq arasında musiqi ilə müşayiət olunan tamaşaları, oyunları, Şuşada və Bakıda verilən məşhur "Şərq konsertləri"ni Azərbaycan dram teatrının bir çox tamaşalarını, həm də qərb və rus bəstəkarlarının klassik opera nümunələrini göstərməlik. İlk Azərbaycan operasının xalq arasında qazandığı böyük müvəffəqiyyəti haqda**

Dövlət Musiqili Komediya Teatrıdır. Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrı respublikanın ən böyük musiqili teatrlarındandır. Azərbaycan milli musiqili komediya janrı 20-ci əsrin əvvəllərində yaranmışdır. Opera kimi bu janrın da yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyovdur. Onun 1909-cu ildə yazdığı "Ər və arvad" musiqili komediyasının ilk tamaşası 24 may 1910-cu ildə Bakıda ildə Bakıda Nikitin qardaşlarının sirk binasında olmuşdur. Məhz bu tamaşa ilə də Azərbaycan Musiqili Komediya Teatrının əsası qoyulmuşdur. Sonrakı illərdə Üzeyir Hacıbəyovun bir sıra komediyaları oynanıldı. İndi teatrın həm Azərbaycan, həm də rus bölmələrində zəngin repertuarı formalaşmış, işğuzar və professional sənətlər yorulmaq bilmədən əzmlə çalışırlar.

Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrı 1928-ci ildə yaranıb və indiyə kimi milli səhnə sənəti tariximizə neçə-neçə aktyor və rejissor bəxş edib. Neçə-neçə dramaturqun ilk səhnə əsəri məhz bu sənət ocağında oynanılmışdır. Azərbaycan və rus bölmələrindən ibarət kollektiv öz yaradıcılıq

fər Cəbbarlının adını daşıyıb. Bu teatrın milli mədəniyyətimizin tərəqqisində böyük xidmətləri var. Onun qazandığı uğurları Azərbaycan mədəniyyətinin böyük bir parçası hesab etmək olar. İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı həqiqətən keşməkeşli sənət yolu keçmiş, ziddiyyətli münasibətlərlə, təqib və təzyiqlərlə üzləşmişdir. 1988-ci ildə ermənilərin başladığı işğalçılıq siyasətinin ağır zərbələrini alanlardan biri də bu teatr və bu teatrın kollektivi oldu. Həmin ildən Bakı şəhərində məskunlaşan İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı üzleşdiyi ən ağır əzabları, çətinlikləri dəf edərək yaşamaq. Fəaliyyət göstərmək niyyəti teatrsevənlərin diqqətini çəkmək üçün öz həyatını çətinliklə yaşamağa başladı. İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı milli teatr sənətimizin inkişafında mühüm yer tutur. Və o, Qafqazın qocaman sənət ocaqlarından biridir. Teatr repertuarını bu günün reallıqları çərçivəsində qurmağa çalışır.

130 ildən çox zamana söykənən qədim Naxçıvan torpağında bir yay günündə Zaviyə məhəlləsində dövrün mütəqəqqi ziyalılarından biri olan Hacı Nəcəf Zeynalovun evində mirzə Fətəli Axundovun "Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah" komediyası tamaşaya qoyulmuşdur. 1883-cü il may ayının 15-də tamaşaya qoyulan bu öl-məz komediya Naxçıvan teatrının təvəllüdünə çevrilmişdir. Bu müddət ərzində keçirilən yaradıcılıq yolu heç də hamar olmayıb. Ciddi təqiblərdən, soyuq münasibətlərdən, gərgin və dramatik mübarizələrdən keçib bu yol. Əsas böyük demokrat yazıçı, qüdrətli dramaturq Cəlil Məmmədquluzadə və tanınmış ədib Eynalı bəy Sultanov tərəfindən qoyulan bu teatrın yaranışı M.F.Axundovun "Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah" komediyası ilə olmuşdur. Fə-rəhlə qeyd edək ki, qüdrətli ədib Cəlil Məmmədquluzadə Müsyö Jordan rolunda çıxış etmişdir. Hal-hazırda bu teatr aktuallığını qoruyur və yeni-yeni tamaşalarla tamaşaçıları sevindirir...

(ardı gələn sayımızda)